

még mindig hiszem hogy / többet fognak
épiteni / mint amennyit rombolni lehet
// irok amíg és mert tudom / hogy az
igazság csak úgy győz / ha győzelemre
viszik.

Peter Motzan végül így foglalja össze mondanivalóját: „A főként morális jelmondatok és programok diktálta líra után, a hagyományos szemléletű költészet után, amely szép, választékos strófákban minden fenyegetés és veszély ellenére a kozmikus rendbe vetett hit mellett tett tanúbizonyosságot, valamint a bensőséges természetimádó, nyelvfilozofikus hajlamú költészet után új romániai német líra van kialakulóban, amely éppen azért ígér nagyon sokat, mert a lírai én és a jelenkori szocialista társadalom közti összefüggéseket fedi fel.”

HAZAI SZERB IRODALMI FOLYÓIRAT (Književni Život, 1972. 2.)

Tizenöt éves a „Književni Život” (Irodalmi Élet), Románia Szocialista Köztársaság Írószövetségének Temesvárt megjelenő lapja, a hazai szerb irodalmi élet fóruma. A folyóirat nagy terjedelemben közli a román irodalom, az együttélő nemzetiségek irodalma, valamint a világirodalom jelentős alkotásainak szerb fordítását. Az évente kétszer megjelenő *Književni Život* legutóbbi számát lapozva, Vladimir Cokov versein kívül, akit a hazai szerb költészet legjelentősebb alakjaként tartanak számon, ott találjuk az utóbbi időben jelentkezett fiatal költőnemzedék tagjait: a Draga és Doka Mirjanić testvéreket, Ivo Munčánt, Cedomir Milenovićot. A lap fordításban közli Anghel Dumbrăveanu, Alexandru Andrițoiu, Aurel Rău, Nichita Stănescu, Mircea Șerbănescu, valamint Nagy István, Anavi Ádám és Franz Liebhard írásait. Kritikai rovata az irodalmi realizmus és a korszerűség, valamint a gyermekirodalom kérdéseit taglalja. Közönlí Franyó Zoltánt nyolcvanötödik és Ivo Andrićot nyolcvanadik születésnapja alkalmából. Ezenkívül a Könyvszemle rovatban ismertetést olvashatunk két nemrég megjelent könyvről: Svetomir Rajkov *Megváltozott a folyó medre* című regényéről, amely egy többnemzetiségű bányási falu lakosságának életében bekövetkezett változásokat ábrázolja, valamint Slavko Vesnić *Szárnyaló álmok* című verseskötetéről.

MAI MÍTOSZOK (Világosság, 73. 6.)

„Úgy tűnik, mintha az igazi marxista kommunistáknak egyszerre két fronton is — balra és jobbra — harcolniuk kellene, mintha a kommunizmuson belül a marxizmus a centrum pozícióit foglalná el” (Lukács György: *Történelem és osztálytudat*).

Papp Gábor *Forradalom-mítoszok az anarchizmusban* című írásában nem az összes fellelhető — vagy jelentékenyebb — anarchista irányzatok kimerítő tárgyalását tűzi ki célul, csupán azok közös meghatározó jellemzőit keresi, a megjelenésüket feltételező vagy elősegítő történelmi-társadalmi viszonyokat vizsgálja. Álláspontja a gyakorlati politikai harc nélkülözhetetlen, központi elemét, az osztálytudatot, a mindenkori új jelenségekhez tudatosan alkalmazkodó szervezetséget propagáló-erősítő marxistáé.

A „marxi forradalomelmélet totalitáskonceptiójának, gazdasági-politikai meghatározottságának alapeleme, a forradalom egyik feltétele”: az erős politikai *szervezet*, egy párt — ideológiai — vezető szerepe. Így a marxizmus (Lukács 1920-ban ismeri fel ezt) az opportunizmus és az anarchizmus közé kerül, mindkettő ellen kemény harcot kell folytatnia. Az opportunizmus a „szervezetség mitizálásával” valóban megszüli a hatalom- és (voltaképpen) szervezetellenesek által oly gyakran kárhordozott bürokráciát, megbénítja a forradalmi tevékenységet; a forradalmat az „általános fejlődés elvont perspektívájává” teszi. Az anarchizmus a szervezetség szerepének lebecsülésével vagy tagadja annak szükségességét, vagy „az elméletet helyettesíthetőnek tartja az erkölccsel és a mítosszal [Sorel]” — végeredményben szintén a proletariátus forradalmi hatékonyságát, erejét törli meg. A spontaneitás alapján az anarchista gondolkodás — mint a bármiféle hatalmat, tekintélyt támadó eszmerendszer — szükségszerűen a szervezett, tehát hierarchikus felépítésű (bár demokratikus) párt ellen fordul. Míg Sorel pártellenessége az opportunizmus ellen irányul, a mai anarchizmusok már a kommunista pártokkal szemben hirdetik az uralomnélküliség elvét: „tagadják, hogy az élenjáró harcos szerepét csak az a mozgalom tudja betölteni, amelyet élenjáró elmélet vezet.”

Az anarchikus elméletek és mozgalmak elkerülhetetlenül összeütközésbe kerülnek a legalapvetőbb tézisükben, kiindulópontjukban rejlő ellentmondással: a hatalom

csak hatalommal gyűrhető le, a már megdöntött uralmi rendszer vagy megint hatalomra kerül, vagy egy másikat kell alkotni ellene — ami az uralomnélküliség elvével összeférhetetlen. Számátalan álmegoldást és életképtelen elgondolást szült a nagy ellentmondás, a bakunyista elitizmustól a soréli erkölcsi kényszeren keresztül Cohn-Bendit tömegtájékoztatósi totális vezetetlenségéig. Valamiben azonban az összes anarchista elméletek megegyeznek: az anarchista gondolkodó a forradalomban a diszkontinuitást látja, „nem ismeri föl, hogy az állam meghódításával és átfarmálásával a szakaszosság és folyamatosság a forradalomban is együttesen van meg”. A szerző Marxot idézi: „... az egyetlen szervezet, amelyet győzelme után a proletariátus készen talál, éppen az állam. Ez az állam nagyon jelentős változtatásokra szorulhat, mielőtt új funkcióját betöltheti. De ha szétzúdnak éppen egy ilyen pillanatban, akkor szétzúdnak azt az egyetlen szervezetet, amelynek segítségével a győztes proletariátus a maga éppen meghódított hatalmát érvényesítheti...”

Az anarchizmus — mivel az adott történelmi adottságokat elhanyagolva, egyenesen és látványosan a célra tör, a társadalmi igazságtalanságok gyors és maradéktalan felszámolását ígéri — könnyen és gyorsan hatott a tömegekre. „A tett abszolútizálása” oda vezetett, hogy a bakunyista Alliance az 1873-as spanyolországi polgári demokratikus forradalomban rávette a proletariátust: ne vegyen részt a forradalomban, „mivel annak nem az azonnali, teljes felszabadulás a célja”.

A nyugat-európai diákmozgalmak anarchizmusa — jelentős részt foglal el a tanulmányban Cohn-Bendit anarchikus ideológiájának tárgyalása — végül is ugyanazon okok miatt válik tehetetlenné, mint a „klasszikus”, korai anarchista elméletek. A közös alapvonások — írja Papp Gábor — főként abból adódnak, hogy ugyanazon helyen szakítják szét a forradalom totalitását: a forradalom-folyamatból kiszakítják a munkásosztály szervezetét.

A MUNKA ÉS A NŐK (L'Express, 1973. 1141.)

Evelyne Sullerot, a nők társadalmi helyzetének, tipikus problémáinak európai tekintélyű francia szakértője legújabb könyve anyagát 1300 nőnek feltett 126 kérdésre adott 163 000 válasza képezi. A L'Express riporterevel beszél-

getve a szerző elemzi-bírálja a francia nők jelenlegi viszonyát a munkához, igyekszik szem előtt tartani a problémakörön belül jelentkező ok-okozati összefüggéseket, s a lehetőségekhez mérten megkeresni az észlelt jelenségek orvoslási lehetőségeit is.

Az utóbbi tíz évben, a század húszas éveibe viszonyítva, a dolgozó nők száma egyre emelkedő tendenciát mutat, természetesen az időközben szintén növekvő népesség arányában. Az iparban dolgozó nők száma viszonylag állandó, a mezőgazdaságban viszont egyre nagyobb mértékű a női munkaerő számbeli csökkenése (1906-ban 3 millió, 1968-ban csak 900 000), miközben egyre több nőnek biztosítanak munkalehetőséget a különböző hivatalok, szabad foglalkozási ágak. Csökken a 18 éven aluli nők foglalkoztatása, akárcsak a 60 éven felülieké, s ugyanakkor, ellentmondva minden franciaországi és külföldi prognózisnak, az intenzív anyaság éveiben — 25—35 éves korban — emelkedik a dolgozó nők száma. Magyarazatát Sullerot a műveltségi szint emelkedésében látja, de ehhez mérten lassúnak tartja a nők szakképesítésének ritmusát. Az úgynevezett női munkaterületeket illetően Sullerot megállapítja, hogy a nők szívesebben dolgoznak élőlényekkel, mint tárgyakkal, s inkább félkész termékekkel, mint nyersanyagokkal; egyes munkakörök feminizálódtak (beteggondozás, oktatás), ami — igen helytelenül — a mesterségek egyre nagyobb mérvű megoszláshoz vezet, holott az elmúlt századok folyamán csak a hadsereg s az egyházi rendek jelentették a nemek szerinti kategorikus különválást a munkában. Más munkaterületeken bizonyos spontán tagozódás észlelhető: a közhivatalok, titkárságok alkalmazottai nők, a gépírás kizárólag női munka lett, miközben olyan gépesíthető, nagy profitot hajtó munkafolyamatokat, amelyeket mint manuális munkákat egykor csak nők végeztek (például a baromfitenyésztés), lassan maguknak sajátítják ki a férfiak. Női munka lett viszont a precíziós műszerek kezűgyességét igénylő szerelése, és sokkal rosszabbul fizetik, mint amikor férfimunkának számított.

Napjainkban sokkal hosszabb időtartamra válnak a nők teljes értékű munkakerővé, tekintve, hogy többnyire 28—30 éves korukra megszülik utolsó gyermeküket, ellentétben a megelőző évtizedek nőivel, akik átlag 40 éves korukig szültek. Képesítésüknek megfelelő elhelyezkedésük mégis problematikus: a férfiak csak munkájukat, mesterségüket tartják szem előtt, míg a nők, ha férjhez men-